
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԻՐԱ ՏՈՂԱՆՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ

Մանկ. գիտ. թեկն., դոցենտ

Էլիասցե՝ narat64@mail.ru

**ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՑՈՒՐԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Ամփոփում

Հոգիվածում ներկայացված է ուսումնական երկխոսությունը որպես գրական երկի ընկալման արդյունավետ միջոց: Քննարկված են նման դասերկխոսությունների կազմակերպման ձևերն ու միջոցները: Ներկայացված են հարցերի կազմման ձևերը: Կարևորված է ուսուցչի և աշակերտի գիտակից, հավասար և համատեղ գործունեությունը՝ ուղղված գրական երկի ինքնուրույն ընկալմանը: Գրականության դասին ուսումնական երկխոսության արդյունավետ կազմակերպման արդյունքում սովորողը ձեռք է բերում ինքնուրույն, քննադատական մտածողություն, երևակայություն, դրական փոխկախվածություն, փոխըմբռնում, փոխադարձ շփումներ, եզրահանգումներ անելու կարողություն, վերլուծական միտք և որպես արդյունք՝ երկի բովանդակության ընկալում:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Ուսումնական երկխոսություն, փոխըմբռնում, դրական փոխկախվածություն, առանցքային հարցեր, կարծիք, վերաբերմունք, մտագործունեություն:

Ներածություն

Ուսումնական նյութի արդյունավետ ընկալման ուղիներից մեկը համագործակցային ուսումնական միջավայրի ստեղծումն ու երկխոսության կազմակերպումն է: Համագործակցային փոխհաղորդակցության հիման վրա աշակերտի և աշակերտի, աշակերտի և ուսուցչի միջև կազմակերպվող երկխոսությունը ենթադրում է համագործակցային ուսուցման այնպիսի մոդել, որտեղ և՛ ուսուցիչը, և՛ աշակերտը միևնույն կողմում են և համատեղ ջանքերն ուղղում են դեպի առաջադրանքը¹: Ուսուցչի և աշակերտի

¹ Ի տարբերություն ավանդական մոդելի, երբ ուսուցիչն առաջադրանքի հետ մի կողմում է, իսկ աշակերտը՝ մյուս կողմում:

փոխհարաբերությունը այս պարագայում սուբյեկտ-սուբյեկտ հարաբերություն է: Ուսումնական գործունեությունն էլ բնութագրվում է որպես մտագործունեություն, այսինքն՝ որպես ուսուցչի և աշակերտի գիտակից, հավասար և համատեղ գործունեություն՝ ուղղված դեպի գիտելիքի կառուցումը, ոչ թե նյութի պարզ վերարտադրությունը: Նպատակաուղղված երկխոսության կազմակերպումը գրականության դասերին հնարավորություն կընձեռի գրական երկն ուսումնասիրել և իհարկե ընկալել փոխադարձ շփումների, փոխըմբռնման, քննարկումների մթնոլորտում: Միաժամանակ երկխոսության միջավայրը նպաստելու է աշակերտի մտածողության խթանմանը (վերջինս որակյալ ուսուցման առաջին գրավականն է): Եթե ի մի բերենք գրականության դասին ուսումնական երկխոսության կազմակերպման «հետևանքները», ապա կունենանք հետևյալ պատկերը. ինքնուրույն, քննադատական մտածողություն, երևակայություն, դրական փոխկախվածություն, փոխըմբռնում, փոխադարձ շփումներ, եզրահանգումներ անելու կարողություն, վերլուծական միտք և որպես արդյունք՝ երկի բովանդակության ընկալում:

Որպես կանոն, ուսումնական երկխոսության կիրառմամբ անցկացվող դասերը վերածվում են ստեղծագործության շուրջ առաջացող հարցերի պատասխանների փնտրտուքի: Այդպիսի աշխատանքի ընթացքում գրական երկը խորությամբ վերլուծվում և մեկնաբանվում է: Երկխոսության այսպիսի մթնոլորտի միջոցով տարբեր մտքեր են ձևավորվում, արտահայտվում, վերաձևակերպվում, առաջադրվում են նոր հարցեր, խնդիրներ: Համատեղ աշխատանքի ընթացքում սովորողի աչքի առաջ ստեղծագործությունը բացվում է, մեկնաբանվում, վերլուծվում: Ուսուցիչը ոչ թե պատմում է գրքի մասին կամ պատրաստի վերլուծություն ներկայացնում, այլ նպաստում է երկի բովանդակության շուրջ երկխոսության կայացմանը: Երկխոսության նպատակը պետք է լինի ստեղծագործության ընկալումը, վերլուծությունը, կերպարների բնութագրումը և այլն:

Ուսուցչի խնդիրն է կազմակերպել և վարել այնպիսի երկխոսություն, որի ընթացքում յուրաքանչյուր սովորող տարբեր հարցեր կձևակերպի, կպատասխանի դասընկերների և ուսուցչի հարցերին՝ այդ ընթացքում արտահայտելով, անհրաժեշտության դեպքում նաև պաշտպանելով սեփական տեսակետը, մտքերը կարծիքը:

Այս աշխատանքի նպատակը չէ ստանալ ընդհանուր, միասնական և վերջնական լուծում կամ պատասխան. նման երկխոսությունների

արդյունքում յուրաքանչյուր սովորող պետք է խորացնի կարդացածի իր ընկալումը, իր եզրահանգումներն ու վերլուծությունները:

Մեթոդաբանություն

Հայ նորագույն գրականության ամենատաղանդավոր արձակագիրներից մեկի՝ Հրանտ Մաթևոսյանի «Աշնան արև» վիպակի ուսուցման օրինակով փորձենք ներկայացնել ուսումնական երկխոսության արդյունավետությունը: «Աշնան արև»-ը այն ստեղծագործություններից է, որի ուսուցումը հնարավորություն է ընձեռում առնչվել բարձրաճաշակ խոսքի արվեստին: Մաթևոսյանական խիտ, հագեցած, բազմաճյուղ, երկարաշունչ (բայց ոչ երբեք ձանձրալի) մտքերը գրական մնայուն արժեքներ են, որոնց հետ շփումը կնպաստի աշակերտի և՛ գրական գիտելիքների հարստացմանը, և՛ գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը, և՛, անշուշտ, գրավոր ու բանավոր խոսքի զարգացմանը:

Վիպակի ուսուցումը կազմակերպելու համար առաջարկում ենք բնագրի շուրջ իրականացնել համագործակցային երկխոսություն՝ ապահովելով քայլերի որոշակի հաջորդականություն: Երկխոսության նախապատրաստման և անցկացման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալ կարևոր հանգամանքները.

-առաջնահերթ պետք է ձևակերպվեն բնագրի վերաբերյալ առանցքային հարցերը (բանալի հարցեր), որոնց շուրջ կայացող երկխոսությունը կբացահայտի վիպակի որոշ, առաջին հայացքից անհասկանալի պահերը.

-հարցերը պետք է այնպես ձևակերպվեն, որ պատկերացում տան վիպակի սյուժեի, կառուցվածքի, դեպքերի հաջորդականության, կերպարների առանձնահատկությունների վերաբերյալ, ինչպես նաև նպաստեն վիպակում արտացոլված ժամանակի և տարածության խնդրի ընկալմանը.

-հարցերը պետք է նպատակաուղղված լինեն վիպակի լեզվական առանձնահատկությունների վերհանմանը, արժևորմանը, պետք է վեր հանեն նաև գեղարվեստական շարադրանքի ձևերը՝ մենախոսություն, երկխոսություն, հուշ և այլն.

-հարցերը պետք է նպաստեն ինքնուրույն կարծիքի, վերաբերմունքի ձևավորմանը:

Ստորև ներկայացնում ենք «Աշնան արև» վիպակի ուսուցմանն ուղղված ուսումնական երկխոսության կազմակերպման մոդել.

Հարցի թեման	Հարցը	Օրինակ
Սուբյեկտ	Ո՞վ	Վիպակի հերոսներից ո՞վ է իրադարձությունների կենտրոնում: Վիպակի հերոսներից ո՞վքեր և ի՞նչ առնչություն ունեն գլխավոր հերոսուհու հետ:
Օբյեկտ	Ի՞նչ	Ի՞նչն է ամենից շատ զայրացնում Աղունին: Ի՞նչն է վիպակում քեզ համար անհասկանալի կամ դժվարմբոնելի (իրադարձություն, արարք, խոսք, մանրամասնություն և այլն):
Ժամանակ	Ե՞րբ Որքա՞ն Ժամանակ	Ե՞րբ է հերոսուհին սկսում վերհիշել իր անցյալը: Որքա՞ն ժամանակ է պետք լինում հերոսուհուն վերհիշելու համար իր ողջ կյանքը: Ե՞րբ են ձևավորվել Աղունի հայացքները կյանքի նկատմամբ:
Տարածություն	Որտե՞ղ	Որտե՞ղ են տեղի ունենում իրադարձությունները: Ի՞նչ է Ծմակուտը:
Շարժում	Ո՞ւր, Ինչո՞ւ, Ո՞ր տեղից	Ո՞ւր էր պատրաստվում գնալ Աղունը և ինչո՞ւ: Ո՞ւր էր գնացել Աղունի որդին:
Նպատակ	Ինչո՞ւ Ի՞նչ նպատակով	Ինչո՞ւ է հեղինակը վիպակն անվանել «Աշնան արև»: Ի՞նչ նպատակով է հեղինակը հուշերի գիրկը նետում Աղունին:
Մեթոդը, միջոցը	Ինչպե՞ս Ի՞նչ միջոցով	Ինչպե՞ս են կապվում Աղունի հիշողությունները վիպակի իրադարձությունների հետ: Ինչպե՞ս են ներքաշվում վիպակի իրադարձությունների մեջ մյուս հերոսները: Ինչպե՞ս են վիպակի մյուս հերոսները վերաբերվում գլխավոր հերոսուհուն:

Այսպիսով, անհրաժեշտ է հստակ ամրագրել այն դրույթը, որ չնայած գրական ստեղծագործության ընկալման բազմաթիվ ձևեր կան, սակայն գրական երկը լիարժեքորեն կարելի է ընկալել միայն նրա ընթերցողների միջև երկխոսության ընթացքում:

Երկխոսություն, որը կարող է ընթանալ ինչպես աշակերտների (ընթերցողների) միջև, այնպես էլ՝ ուսուցչի և աշակերտների, աշակերտների և գրական երկի հերոսների և վերջապես՝ աշակերտների և երկի հեղինակի միջև:

Ուսուցիչը նաև երկխոսության մասնակիցներից մեկն է: Որպես երկի ընթերցող՝ նա է ներկայացնում ստեղծագործությունը, հեղինակին, պատմական ժամանակաշրջանը, ստեղծագործության իր ընկալումը, կարծիքը, մտքերը: Սակայն այս ամենով հանդերձ, կարևոր է այն հանգամանքը, որ ուսուցիչը չի պարտադրում իր կարծիքը, դատողությունները: Դրանք պետք է հնչեն որպես անհատական կարծիք, լինեն համոզիչ, ունենան հիմնավոր փաստարկներ, սակայն չպարտադրվեն որպես վերջնական ճշմարտություններ: Ուսուցիչը նաև միշտ պետք է պատրաստ լինի այն իրավիճակին, որ բանավեճը դասարանում իր սպասածից ու պլանավորածից տարբեր ուղղությամբ կարող է ընթանալ:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ արձանագրենք, որ գրականության դասավանդման մեթոդիկայում կարևոր տեղ պետք է գրավի ուսումնական երկխոսությունը՝ դառնալով ուսուցման կազմակերպման կարևոր բաղադրիչներից մեկը: Գրականության դպրոցական դասընթացը լիովին ընձեռում է այսպիսի հնարավորություն: Ուսուցչի խնդիրն է նախապես մտածել, կազմել երկխոսության, քննարկման արդյունավետ մոդելներ, ապա՝ իրականացնել բաց, անկաշկանդ և հետաքրքիր դաս-քննարկումներ: Հատկապես պետք է կարևորվի այն հանգամանքը, որ ուսուցչի կողմից երկի պատրաստի վերլուծությունը փոխարինվում է բովանդակային քննարկումներով, հարցերի պատասխանների համատեղ փնտրությամբ: Հնարավոր է, որ սովորողները հանգեն բոլորովին անսպասելի և չնախատեսված եզրակացությունների: Սակայն, եթե դասարանում հնարավորություն ստեղծվի քննարկման նյութ դարձնել սովորողի արտահայտած յուրաքանչյուր միտք, ապա, ի վերջո, արդյունքը տեսանելի է լինելու: Այս դեպքում սովորողը ոչ միայն ինքնուրույն տեսակետ արտահայտելու, գրագետ բանավիճելու, դիմացինի կարծիքը հարգելու կարողություններ է ձեռք բերելու, այլև երկի վերաբերյալ կարողանալու է հարցեր ձևակերպել, գտնել առաջադրված հարցերի պատասխանները, նային: Ուսուցիչն իր հերթին գերծ է մնում պատրաստի վերլուծություններ և բարձրացված

հարցերի պատասխանները ներկայացնելուց. նա դառնում է սովորողի օգնականն ու ուղղորդողը և միասին փորձում են գտնել երկի վերլուծության բանալիները:

Օգտագործված գրականություն

1. Методика преподавания литературы. Под ред. О. Ю. Богдановой и В. Г. Маранцмана. В 2-х частях. М., 2002.
2. Г. К. Селевко, Современные образовательные технологии, Москва, 1998, стр. 3.
3. Ն. Տոդանյան, Գրականության դասավանդման մեթոդիկա, Երևան 2018:

Наира Тоганян

Организация учебного диалога как средство эффективного освоения литературного произведения

Заключение

Ключевые слова и выражения: образовательный диалог, взаимопонимание, положительная взаимозависимость, ключевые вопросы, мнение, отношение, мыслительная деятельность.

В статье представлен учебный диалог как эффективный способ понимания литературного произведения. Рассмотрены формы и способы организации таких уроков-диалогов. Представлены формы составления вопросов. Подчеркнута важность осознанной, равноправной и совместной деятельности учителя и ученика, направленной на самостоятельное осмысление литературного произведения. В результате эффективной организации учебного диалога на уроке литературы у учащегося формируется самостоятельность, критическое мышление, воображение, позитивная взаимозависимость, понимание, коммуникативность, умения делать выводы.

Таким образом, мы пришли к следующим выводам, что в методике преподавания литературы важное место должен занимать учебный диалог, став одним из важных компонентов организации обучения. Школьный курс литературы дает такую возможность. Задача учителя-заранее продумать, составить эффективные модели диалога, обсуждения, а затем провести открытые, непринужденные и интересные уроки-обсуждения. Особо следует подчеркнуть тот факт, что подготовленный заранее учителем анализ литературного произведения заменяется содержательными обсуждениями, совместными поисками ответов на вопросы. Учащиеся могут прийти к совершенно неожиданным и непредвиденным выводам. Однако, если в классе появится возможность сделать предметом обсуждения каждую мысль,

высказанную учеником, то, в конце концов, результат будет очевиден. В этом случае учащийся не только приобретет навыки самостоятельного выражения точки зрения, грамотного обсуждения, уважения мнения другого человека, но и сможет сформулировать вопросы о литературном произведении, найти ответы на поставленные вопросы и т.д. Учитель, в свою очередь, должен воздерживаться от представления готовых анализов и ответов на поставленные вопросы; он становится помощником и наставником ученика и вместе пытаются найти ключи к анализу литературного произведения.

Naira Toghanyan

The organization of educational dialogue as a productive means of obtaining literary work.

Conclusions

Key words and expressions. Educational dialogue, mutual understanding, positive interdependence, key questions, opinion, attitude, thinking.

The article presents educational dialogue as an effective means of literary dialogue. The ways and means of organizing such lesson- dialogues are discussed. The means of wording questions are introduced. The importance is put on the teacher- student conscious, equal, and cooperative work aimed at the self-obtaining of the literary work. As a result of organizing productive educational dialogue during the Literature lesson, the learner acquires ability of self, critical thinking, imagination, positive interdependence, mutual understanding, interactions and coming up with conclusions. Thus, we conclude that in the methodology of teaching Literature, educational dialogue must have an important role, becoming one of the main components of teaching organization. Literature lesson at school completely provides such possibility. Teacher's main task is to think in advance, make up productive models of dialogue discussion, then conducting open, relaxed, and interesting lesson- discussions. Especially, the fact that the teacher's ready- made analysis of literate work is replaced with meaningful discussions, with the joint search for the answers to the questions must be emphasized.

It is possible for the learners to come to completely unexpected and unforeseen conclusions. However, if there is a possibility of making learner's ideas and thoughts into a discussion material, the result will be eventually noticeable. In this case, the learner will not only get abilities of expressing their perspectives on their own, debating literately, respecting others' opinions, but also will be able to word questions about the literary work, find the answers to the given questions, etc. Teacher, in their turn, refrains from introducing ready-made analysis and answers to the given questions. They become the helpers and the leaders of the learner and together they try to find the keys of literary work analysis.

Խմբագրություն է ուղարկվել 27.02.2023թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 09.03.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.